

Lejla Turčilo i Belma Buljubašić

Fakultet političkih nauka Sarajevo

turcilol@fpn.unsa.ba
buljubasic.belma@gmail.com

Zemlja izvan EU i mediji bez EU: diskurs Bosanskohercegovačkih medija o EU

Sažetak

Članak predstavlja rezultate analize izvještavanja medija (tiskanih i elektronskih), kao i web-portala o europskim integracijama. BiH nije napravila značajniji iskorak u proteklih nekoliko godina u pogledu prijema u članstvo EU i mnogi mediji to predstavljaju kao problem za budući razvoj Bosne i Hercegovine. Analiza tradicionalnih i online medija usmjerena je, stoga, na glavne pravce izvještavanja kad je riječ o (re)prezentaciji Europe. Rezultati pokazuju kako je diskurs medija u dva entiteta u BiH različit (U Federaciji BiH i RS), te kako mediji nedovoljno izvještavaju o europskim integracijama (posebno je to slučaj s online medijima). Čak i kada ima sporadičnih izvještaja, oni su u formi protokolarnih vijesti koje prenose tek izjave zvaničnika.

Ključne riječi: *mediji, Europska unija, europske integracije, etnička podijeljenost, izvještavanje, medijska politika.*

UVOD: MEDIJSKA SLIKA BOSNE I HERCEGOVINE

Stanje medija u Bosni i Hercegovini zapravo je refleksija cjelokupne političke situacije ove države koja je po svom državnom uređenju jedinstvena u svijetu. Sudeći prema broju medija koji egzistiraju u BiH teško da bi itko pomislio da je riječ o jednoj tako maloj europskoj državi. U BiH, dakle, prema podacima iz studenog 2013. godine⁹¹ izlazi čak devet dnevnih novina i 106 časopisa, a registrirane su 44 televizijske kuće i čak sto četrdeset i jedna radiostanica. Prema podacima iz istog perioda, 60% stanovništva BiH koristi internet.

S obzirom da je država ustavnim uređenjem podijeljena na dva entiteta, na isti način su podijeljeni i bosanskohercegovački mediji i njihova publika. Ta podijeljenost je vidljiva bez obzira na vrstu medija (elektronski, tiskani, online) ili medijski sadržaj, a najviše se manifestira kroz Javni radio-televizijski servis, koji je nastao transformacijom nekadašnje Radio-televizije Sarajevo, te je i u njemu vidljiva etnička podijeljenost, kako prema strukturi zaposlenika, tako i na osnovi televizijskih programa i sadržaja. Javni RTV servis Bosne i Hercegovine čine dva emitera koji su entitetski (Federalna televizija (FTV) i Radio Federacije BiH i Radio RS i Radio-televizija Republike Srpske (RTRS)), te BHT 1 i BH Radio 1 koji predstavljaju tzv. „krovni“ emiter.

Osim etničke podijeljenosti, mediji u BiH su suočeni i s brojnim drugim problemima, od kojih posebno izdvajamo stalne pritiske političkih elita na medijske uposlenike, autocenzure novinara (s obzirom da su mediji sve više ovisni o oglašivačima, kao i s njima po/u/vezanim političkim elitama), loše uvjete rada novinara, minimalne plaće i kršenje njihovih radnih prava. Većina privatnih medija se bori za „preživljavanje“ te su u fokusu njihovih sadržaja uglavnom tzv. lake teme, zabavnog karaktera, te iz njihovih programa i sadržaja izostaju ozbiljniji politički sadržaji (izuzmemo li vijesti i večernje dnevnik), komentare i analize, jer takve vrste sadržaja nisu tržišno isplative, odnosno, publika radije bira *lakše* sadržaje.

Važno je, također, naglasiti i činjenicu da je prema istraživanjima⁹² skoro četvrtina sadržaja bosanskohercegovačkih medija zasnovana na materijalima odnosa s javnošću, koji su uglavnom materijali ili političkih institucija ili velikih kompanija i organizacija što u velikoj mjeri diktira medijsku politiku. Prema istraživanju Udruženja BH Novinari (www.bhnovinari.ba) 43.5% ispitanih novinara u Bosni i Hercegovini (od toga 44% u Federaciji BiH i 43% u Republici Srpskoj) smatra kako je materijalni položaj novinara u BiH izrazito loš kao i uvjeti za rad, što se, naravno, direktno reflektira i na kvalitetu njihovog izvještavanja.

Rad medija Bosne i Hercegovine relativno je dobro zakonski reguliran. U Ustavu BiH državljanima je zagarantirano pravo na slobodu izražavanja (Aneks IV. Dejtonskog mirovnog sporazuma). Visoki predstavnik je 1999. godine donio Odluku o slobodi informiranja i ukidanju krivične kazne za klevetu i uvredu⁹³. U listopadu 2000. godine, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine donijela je Zakon

91 Podaci Vijeća za štampu (www.vsz.ba) i Regulatorne agencije za komunikacije (www.rak.ba)

92 Prema doktorskoj disertaciji dr. Vedade Baraković: „Strukturiranje medijskih sadržaja pod utjecajem odnosa s javnošću“, obranjena na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, srpanj 2008. godine.

93 Objavljeno u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine 14/99

o slobodnom pristupu informacijama, i informacija je definirana kao javno dobro koje pripada svim građanima i propisuje da su vlasti obavezne dati građanima na uvid informaciju. Na entitetskim nivoima postoje zakoni o slobodi pristupa informacijama. Zakon o osnovama javnog RTV sistema i Zakon o Javnom RTV servisu Bosne i Hercegovine doneseni su u svibnju 2005. godine i reguliraju rad Javnog RTV sustava. Zakon o zaštiti od klevete u Federaciji Bosne i Hercegovine objavljen je u Službenim novinama FBiH 59/02, a Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske objavljen je u Službenom glasniku RS 37/01. Također, Zakon o zaštiti od klevete objavljen je i u Distriktu Brčko u Službenom glasniku Brčko Distrikta (broj 0-02-022-213-03). Ipak, mnogi od ovih zakona samo su „mrtvo slovo na papiru“ i primjenjuju se rijetko i selektivno.

Novinari su kao i drugi uposlenici u BiH zaštićeni Zakonom o radu prema kojem su poslodavci obavezni na zaključivanje ugovora s novinarima, uplaćivanje zdravstvenog i mirovinskog osiguranja, definiranje radnog vremena, plaćeni godišnji odmor, itd. što se u praksi često ne poštuje u potpunosti, a novinari su često izloženi grubom kršenju njihovih radnih prava.

Kompleksno državno uređenje i komplicirana politička situacija, kompleksna medijska scena, te brojni pritisci i otežane okolnosti u kojima rade novinari direktno se odražavaju i na sadržaj medija, odnosno način interpretacije bosanskohercegovačke stvarnosti od strane medija.

REGIONALNI PROGRAM PODRŠKE DRUŠTVENIM ISTRAŽIVANJIMA U ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA: PROJEKT“ EUROPA OVDJE I TAMO“

Bosna i Hercegovina ima relativno mali broj ozbiljnih istraživačkih projekata, kojima se na kompleksan način i uz implementaciju suvremene znanstvene metodologije, analiziraju medijski sadržaji. Jedan od rijetkih programa koji omogućava takva istraživanja je RRPP: Regional research promotion program⁹⁴.

U sklopu RRPP projekta *Europa ovdje i tamo* koji je implementiran tijekom 2013 godine, sudjelovale su četiri države bivše Jugoslavije: Srbija, Crna Gora, Makedonija i Bosna i Hercegovina, te je zadatak bio analizirati medijska izvještavanja o procesu europeizacije te način na koji mediji izvještavaju o Europskoj uniji.⁹⁵

Na taj način se nastojalo uvidjeti koliko su mediji posvećeni ovim temama te na koji način plasiraju i prezentiraju sadržaje vezane za Europsku uniju te imaju li negativan, pozitivan ili neutralan utjecaj. Samo istraživanje je podijeljeno u pet tematskih jedinica u cilju doprinošenja što boljeg razumijevanja. Na početku je dat prikaz medijske scene u svakoj od država koje su sudjelovale u projektu kao i trenutno stanje ovih država u procesu pridruživanja Europskoj uniji. U daljem istraživanju analizirani

94 Stavovi koje prezentiramo u ovom članku zasnovani su na rezultatima RRPP projekta, ali predstavljaju isključivo stavove autorica, ne nužno i RRPP.

95 Zbornik ovog istraživanja *Europa, ovdje i tamo* Analiza diskursa o europeizaciji u medijima Zapadnog Balkana objavljen je 2013. godine na jezicima autora i engleskom jeziku, dostupan je i na linku <http://www.rrpp-westernbalkans.net/en/research/Current-Projects/Media--Political-and-Social-Discourses/Europe--Here-and-There--Analysis-of-Europe-anization-Discourse-in-the-Western-Balkans-Media-.html>

su kvalitativni i kvantitativni medijski sadržaji vezani za procese europeizacije, što je doprinijelo boljem sagledavanju uređivačkih politika u medijima u ovim državama. U istraživanju su obrađene i specifične teme koje su izabrane na osnovu uvida u cijeli istraživački korpus, a koje su se doimale posebno zanimljivim u kontekstu cijelog istraživanja.

Kada je riječ o analizi bosanskohercegovačkih medija, medijski korpus je obuhvaćao trinaest medija, i to troje dnevne novine (Oslobođenje, Nezavisne novine i Dnevni list), četiri radiostanice (Radio Federacije BiH, Radio RS, Radio Stari Grad i BH Radio 1), četiri televizije (Federalna televizija, Radio televizija Republike Srpske, TV Hayat i BN TV) i dva web-portala (www.avaz.ba i www.slobodna-bosna.ba). S obzirom da je bosanskohercegovačka publika etnoteritorijalno podijeljena, kao što je i kazano na početku teksta, o tome se vodilo računa prilikom određivanja istraživačkog korpusa kako bi se dobio što potpuniji uvid u medijsko izvještavanje o europskim temama.

Dnevne novine Oslobođenje su izabrane kao najstarije novine u državi, novine s dugogodišnjom tradicijom koje su popularne među u Federaciji BiH. Dnevni list su najčitanije novine u Hercegovini i uglavnom su najčitanije među bosanskohercegovačkim Hrvatima, dok su Nezavisne novine najčitanije dnevne novine u Republici Srpskoj i ciljna publika su uglavnom bosanskohercegovački Srbi.

Isti je slučaj i s izborom ostalih medija, tako da su izabrane radiostanice koje su utjecajne na oba entiteta (Radio Federacije BiH i Radio Republike Srpske), kao i BH Radio 1 koji kao dio Javnog RTV servisa pokriva teritoriju cijele države. Četvrta radiostanica koja je izabrana u istraživački korpus je Radio Stari Grad kao najslušanija komercijalna radiostanica u državi, koja je od male lokalne radiostanice izrasla u najslušaniju komercijalnu radiostanicu i uživa veliku popularnost u BiH.

Od televizija su izabrane također televizije iz oba entiteta, tako da je obuhvaćen i Javni RTV servis (Federalna TV i RTRS), kao i dvije komercijalne televizije i to TV Hayat, kao veoma popularna u FBiH i BN TV koja je gledana u Republici Srpskoj.

Od portala su praćeni portal Dnevnog avaza, kao najčitanije dnevne novine u Bosni i Hercegovini i portal popularnog tjednika Slobodna Bosna.

PERCEPCIJA O EUROPSKIM INTEGRACIJAMA U OBA BOSANSKOHERCEGOVAČKA ENTITETA

Javna percepcija o Europskoj uniji u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj je potpuno različita. Dok se u Federaciji europske integracije promatraju kao proces koji će riješiti podjele unutar zemlje i koji će garantirati opstanak države, u Republici Srpskoj se ovaj proces promatra kao proces koji bi mogao ugroziti Republiku Srpsku.

Prema istraživanju Foreign Policy Initiative⁹⁶ o javnoj percepciji europskih integracija u 2012. godini, stanovnici Bosne i Hercegovine smatraju da su integracije rješenje za mnogobrojne probleme u državi, te da će pomoći unapređenju uvjeta života i pretpostavljaju da integracije imaju snažan europski identitet, što ne isključuje etnički identitet, koji je jako izražen u Bosni i Hercegovini.

Ako promatramo debate o europskim integracijama na nivou cijele države uočavamo da su u tim debatama prisutna dva aspekta: politički i ekonomski. Politički aspekt se uglavnom razmatra kroz debatu o pomoći Europske unije očuvanju Bosne i Hercegovine kao i glavnim razlozima koji kočé europske integracije. Ekonomski aspekt se bavi pitanjem utjecaja Europske unije na bosanskohercegovačku ekonomiju.

EUROPSKE TEME U BOSANSKOHERCEGOVAČKIM MEDIJIMA

Rezultati istraživanja pokazali su da generalno ne postoji velika zainteresiranost medija za teme koje se tiču Europske unije, te da se ove teme uglavnom objavljuju u formi vijesti ili izvještaja. U tiskanim medijima objavljeno je 86 članaka, na radiostanicama je emitiran 31 prilog, dok su na televizijskim stanicama objavljena 22 priloga, od kojih je čak 87% priloga objavljeno u formi vijesti, dakle, bez detaljnih analiza, stručnih komentara ili istraživanja.

Povod za izvještavanje je, uglavnom, aktualan događaj, te je u tisku i na radiju to bio povod u 60% slučajeva, a na televizijama u 50% slučajeva. Dakle, prilozi su, uglavnom, rađeni bez detaljnijih „zadržavanja“, objavljeni kratko bez dodatnih interpretacija, što građanima Bosne i Hercegovine ne daje detaljniji uvid u ovu tematiku.

Ako govorimo o vrijednosnom sudu novinara prema ovim temama, primjećujemo izbalansiranost, mada većina članaka i priloga pokazuje nezainteresiranost novinara za ove teme, jer se govori tzv. protokolarnim rječnikom što je popraćeno izjavom/izjavama nekog od aktera i na taj način izostaje pozitivan ili negativan odnos.

Dakle, u slučajevima izvještavanja o temama koje se tiču pridruživanja Bosne i Hercegovine Europskoj uniji, mediji ispunjavaju svoju informativnu funkciju, dok je edukativna i orijentacijska, uglavnom, potpuno zanemarena.

Tijekom analiziranog perioda u dnevnom tisku je objavljeno 86 članaka, a samo pet članaka se našlo na naslovnoj stranici novina. Članci su uglavnom raspoređeni u rubrikama unutrašnje i vanjske politike, rubrike EU kao i u komentarima i kolumnama. Od ukupnog broja članaka, čak 44% se sastoji od svega nekoliko rečenica. Što se tiče žanrova prevladavaju izvještaji (31%) i vijesti (27%).

Novinari u tiskanim medijima uglavnom izvještavaju izbalansirano, što potvrđuje 57% članaka s izbalansiranim sadržajima.

⁹⁶ <http://www.vpiarhiva.test.promotim.ba/eng/monitoring.process-of-eu-integration.html>

Slična je situacija i s radijskim i televizijskim stanicama u Bosni i Hercegovini. Televizijske stanice emitiraju vrlo mali broj priloga koji se odnose na proces pridruživanja BiH Europskoj uniji, a to se odnosi i na komercijalne TV kuće, ali i na Javni RTV servis.

Na radiostanicama dominiraju vijesti (47%) i izvještaji 40%, te je i ovdje uglavnom riječ o protokolarnim posjetima, a povod je kao i u dnevnim novinama većinom aktualni događaj, u čak 60% slučajeva.

Na televizijskim stanicama različita je učestalost izvještavanja na stanicama u Federaciji i na stanicama u Republici Srpskoj. Politički akteri iz Republike Srpske manje se bave pitanjima europeizacije te izbjegavaju govoriti o Bosni i Hercegovini, već su uglavnom fokusirani na pitanja koje se tiču isključivo Republike Srpske kao jednog od entiteta. Glavni povod za izvještavanje su ili događaji ili pseudodogađaji koje organiziraju drugi akteri, a mediji ih samo prate. Kao žanr je prisutan televizijski prilog, podjednako kao i vijest praćena živom slikom (oba žanra u 41% slučajeva).

Vrijednosni odnos novinara prema ovim temama je izbalansiran te je na radiju 53%, dok je na televiziji 73%, a značajno je spomenuti i da televizijske stanice najmanje prenose negativne stavove subjekata prema Europskoj uniji.

Dok televizije u Federaciji BiH koriste termine kao što su: jedinstvena Bosna i Hercegovina, BiH na putu k Europskoj uniji i sl., TV stanice iz Republike Srpske uglavnom umjesto naziva Bosna i Hercegovina češće koriste ime entiteta – Republika Srpska, pa tako govore o suradnji Republike Srpske sa zvaničnicima Europske unije i sl.

Ono što je zajedničko i za radijska i televizijska novinarska izvješća jest da su Europska unija i europeizacija predstavljene samo kroz sferu politike i ekonomije, te da nedostaje tzv. životnih tema koje bi stanovništvu BiH pružili detaljnije informacije o EU.

Iako su u istraživanju obuhvaćene dvije veoma popularne web-stranice u Bosni i Hercegovini, naročito web-stranica najčitanijeg dnevnog lista, začuđujući je mali broj tekstova koji se tiču europskih tema, svega dvadeset i jedan. Primjetan je i mali broj komentara čitatelja, što pokazuje da čitateljstvo nije naročito zainteresirano za ove teme, vjerojatno zbog nedostataka informacija o ovim temama, kao i zbog *suhoparnih* tekstova. Iako je teško izvesti bilo kakve ozbiljnije zaključke na osnovi ovako malog broja tekstova, možemo navesti da je i ovdje najprisutniji novinarski žanr vijest, i to vijesti prenesene od agencija u 71% slučajeva i vijesti (62%). Od 26 komentara, u 88% slučajeva autori komentara nisu iskazali nikakav određen stav prema EU, te su se komentari uglavnom odnosili ili na političke aktere događaja ili na odnos dvaju bosanskohercegovačkih entiteta.

JAVNI RADIOTELEVIZIJSKI SERVIS BiH O EUROPSKIM INTEGRACIJAMA

U analiziranom periodu emitirano je 28 priloga na radiostanicama koje pripadaju Javnom RTV servisu. Na Radiju Federacije emitirano je 11 priloga, na Radiju Republike Srpske 9 i na BH Radiju 1 8 priloga. Na televizijskim stanicama Javnog RTV servisa emitirano je svega jedanaest priloga i to sedam na Federalnoj televiziji i četiri na RTRS-u.

Ono što je odmah uočljivo jest postojanje dva potpuno različita dominantna narativa u oba entiteta. Javni servis u FBiH je fokusiran na utjecaj europskih integracija na BiH, dok su javni servisi iz Republike Srpske orijentirani isključivo na RS. Zanimljivo je i da javni servisi iz Republike Srpske imaju kvalitetnije priloge o događanjima iz susjedne Srbije, tj. procesima pridruživanja Srbije Europskoj uniji, a događa se i da upravo tim priložima počinje centralna informativna emisija. U izvještajima RTRS-a redovno se zaobilaze teme koje se tiču Federacije BiH, tj. posjeti uzvanika ili različite sesije koje su održane, a tiču se ovog procesa.

Tako je npr. u centralnom dnevniku koji je emitiran 11. studenog 2012. godine na RTRS-u potpuno izostavljena vijest o posjetu zamjenika šefa Delegacije Europske unije u BiH Renza Daviddija Federaciji BiH. Zanimljivo je da je baš ovaj posjet bio prvi emitirani prilog na Federalnoj televiziji što najbolje oslikava jaz između medijske uređivačke politike ova dva javna servisa.

Ono što je evidentno u izvještavanjima javnog servisa u oba entiteta jest izostanak tema koje se tiču kulture, umjetnosti i životnih priča koje su vezane za EU, te koje bi pomogle detaljnijem informiranju gledateljstva, te im pružile olakšicu u razumijevanju sadržaja koji se tiču Europske unije.

Zajedničko za oba javna servisa je i način predstavljanja. Sugovornici uglavnom o procesima europske integracije govore birokratskim, nerazumljivim jezikom, što čini ove priloge nezanimljivim većini građana, jer se novinari ne trude detaljno pojasniti. Prilozi su uglavnom prepuni floskula i sadrže najosnovnije informacije, a nerijetko počinju dramatičnim najavama.

Osim obilja površnih informacija, političari oba entiteta često optužuju jedni druge za probleme vezane uz ulazak u Europsku uniju, a zanimljiv je i izbor sugovornika. Dok mediji iz Federacije uglavnom biraju sugovornike iz istog entiteta, identična situacija je i u Republici Srpskoj.

Zajedničko za oba javna servisa su forme i žanrovi izvještavanja. Dok se sadržajno izvještavanja znatno razlikuju, pristup im je isti – javni servisi iz oba entiteta ovim temama pristupaju površno bez ikakvih dodatnih analiza. Javni servisi zapravo slijede agendu koju nameću politički akteri, a koji su uglavnom entitetski.

Iz svega navedenog zaključuje se da Bosna i Hercegovina ima izrazito kompleksan i kompliciran politički sustav što se naravno reflektira i na ostale elemente društva, što uključuje i Javni RTV servis, kao i sve druge medije. Kada je riječ o europskim temama, mediji su potpuno zanemarili jednu od svojih glavnih funkcija, a to je edukativna funkcija.

ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja izvještavanja bosanskohercegovačkih medija o europskom putu Bosne i Hercegovine pokazuju da mediji imaju vrlo površan pristup, te da se tzv. europske teme uglavnom tretiraju samo u slučaju ili protokolarnih posjeta uzvanika ili u slučaju različitih izvještaja i sesija i to veoma šturo.

Dakle, bosanskohercegovački mediji, osim što površno prenose događaje, bez ikakvih stručnih komentara ili kvalitetnih interpretacija, biraju sugovornike iz svojih identiteta, i prenose dominantne političke narative. Diskurs medija razlikuje se u Federaciji BiH i u Republici Srpskoj, te je evidentna etnička podijeljenost publike u oba entiteta.

Osnovni problem u medijskoj prezentaciji Europske unije u bosanskohercegovačkim medijima je nedostatak zajedničke percepcije EU u cijeloj zemlji, točnije u oba njena entiteta, kao i nedostatak zajedničkih ciljeva i strategije, što pokazuju primjeri javnih servisa u oba entiteta, jer je vidljiv različit pristup ovim temama na Federalnoj televiziji i Radio televiziji Republike Srpske.

Bosna i Hercegovina, dakle, nije prisutna u Europskoj uniji, a EU nije prisutna u bosanskohercegovačkim medijima. Najveće posljedice obiju ovih činjenica, kao i uvijek, snose – bosanskohercegovački građani.

LITERATURA/IZVORI:

Valić, Nedeljković D., Kleut, J. (2013). *Evropa, ovde i tamo: analiza diskursa o evropeizaciji u medijima Zapadnog Balkana*. Novi Sad: Filozofski fakultet

<http://www.vpiarhiva.test.promotim.ba/eng/monitoring.process-of-eu-integration.html>

<http://www.vzs.ba>

<http://rak.ba>

<http://www.bhnovinari.ba>

<http://www.rrpp-westernbalkans.net/en/research/Current-Projects/Media--Political-and-Social-Discourses/Europe--Here-and-There--Analysis-of-Europeanization-Discourse-in-the-Western-Balkans-Media-.html>

Non-EU State and Non-EU Media: Media Discourse on EU in B&H

Abstract

This paper presents results of media analysis of B&H print and broadcast media, as well as web portals regarding the topic of EU integrations. Bosnia-Herzegovina has not made significant progress in the past few years when it comes to fulfilling obligations related to EU accession and many media present this failure as a problem for B&H further development. So, the analysis of traditional and online media was aimed at finding main trajectories of reporting when it comes to (re)presentation of Europe. The results show that media discourse is quite different in two B&H entities (Federation of B&H and Republic of Srpska), that media do not report much on EU integrations (especially not online media) and even when they do they mainly report protocol-news, written in bureaucratic manner and presenting opinions of officials from EU and B&H.

Key words: *media, European union, European integration, ethnic division, reporting, media policy.*